

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

มังคลัตถทีปนี ภาค ๒ เล่ม ๒

คู่มือหลักสูตร

ชั้นประโยค ป.ธ.๕ วิชาแปลมคธเป็นไทย

โครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ ๒๕๕๙

มังคลัตถที่ปนี ภาค ๒ เล่ม ๒

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะบรรณาธิการ : พระมหาสุทัศน์ ตีสรรวาที นายสุชญา ศิริธัญญกร

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ : รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

คณะผู้แปล : นายสุชญา ศิริธัญญกร นายสินชัย วงษ์จำนงค์ นายธานี สุวรรณประทีป
นายสนธิญาณ รักษาภักดี นายอักษรวิชัย โฉมศรี นายชำนาญ เกิดช่อ

ออกแบบปก : นายพิจิตร พรหมลี

จัดรูปเล่ม : นายสมบุรณ์ เฟ่งพิศ

พิสูจน์อักษร : นายจิรศักดิ์ ธารสุขกระจำง นางสาวสุจิตรา ชวดรัมย์ นายสุภูฐาน สุดาจันทร์

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : มกราคม ๒๕๕๙

จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ห้ามการลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดๆ ของหนังสือเล่มนี้

นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มังคลัตถที่ปนี ภาค 2 เล่ม 2.-- พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2559.

170 หน้า. -- (มังคลัตถที่ปนี).

1. อรรถกถา. I. สุชญา ศิริธัญญกร. II. จุฬารัตน์ วิชาชาติ, ผู้วาดภาพประกอบ. III. ชื่อเรื่อง.

294.318202

ISBN 978-616-300-198-6

จัดพิมพ์โดย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๑๓

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑ - ๑๗ ถนนมหาราช เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓ โทรสาร ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม ปีงบประมาณ ๒๕๕๗ มีวัตถุประสงค์หลัก คือ (๑) เพื่อสนองพันธกิจด้านบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัย (๒) เพื่อพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกระดับให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ทันสมัย (๓) เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนทุกระดับ โครงการนี้เกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของ ผู้บริหาร คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ช่วยกันพัฒนาเนื้อหาคู่มือประกอบการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตั้งแต่หลักสูตรชั้นประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค ให้มีเนื้อหาสาระถูกต้อง เป็นที่ยอมรับของพระภิกษุสามเณรตลอดถึงผู้ที่สนใจ

มังคลัตถทีปนีเป็นคัมภีร์ที่ทรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนาอีกคัมภีร์หนึ่งที่พระสิริมังคลาจารย์นักปราชญ์ชาวล้านนา ซึ่งมีชนมายุอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๒๐-๒๑๐๐ ได้รจนาขึ้นในขณะที่อยู่จำพรรษา ณ วัดสวนขวัญ ปัจจุบันคือวัดท่าหนัก จังหวัดเชียงใหม่ เพื่ออธิบายความในมงคลสูตร แห่งขุททกปาฐะ และสุตตนิบาต ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒๕ ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในรูปของคาถาล้วนๆ มังคลัตถทีปนีนี้ ถือได้ว่าเป็นการอธิบายข้อความที่ยากให้คนทั่วไปเข้าใจได้ง่ายอย่างชัดเจน อีกทั้งเพื่อให้ชาวล้านนาทราบเรื่องราวโดยละเอียดตามแนวของพระพุทธศาสนา ได้เข้าใจเรื่องราวชัดเจนยิ่งขึ้น โดยไม่ต้องค้นคว้าหาข้อมูลจากหลายๆ แห่ง อีกทั้งผลงานของท่านยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจในการแสวงหาความรู้ด้านพระพุทธศาสนาของชาวล้านนาได้เป็นอย่างดี พระสิริมังคลาจารย์นอกจากจรรยามังคลัตถทีปนีแล้ว ยังรจนาคัมภีร์อื่นอีก ๓ คัมภีร์ คือ (๑) สังขยาปกาสะฎฐิกา เพื่ออธิบายคัมภีร์สังขยาปกาสะ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๙ (๒) เวสสันดรทีปนี เพื่ออธิบายอรรถกถาเวสสันดรชาดกเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ และ (๓) จักกวาฬทีปนี เพื่ออธิบายจักรวาลออกเป็นตอนๆ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๒

มังคลัตถทีปนี พระสิริมังคลาจารย์ ได้รจนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๗ เพื่ออธิบายความแห่งพระพุทธพจน์ในมงคลสูตร มีอรรถกถาอธิบายความชื่อว่าปรมัตถโชติกา ที่พระพุทธโฆสาจารย์ได้รจนาไว้ โดยท่านอธิบายถึงความหมายของพระสูตรนี้โดยละเอียด ด้วยภาษาบาลีอันไพเราะสละสลวย โดยนำเรื่องจากคัมภีร์อื่นๆ มาอธิบายประกอบอย่างกลมกลืนสอดคล้องกับเนื้อหาสาระเป็นอย่างดี มีการอ้างอิงที่ก้าวหน้าเกินยุคสมัย

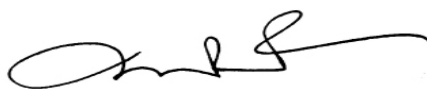
มังคลัตถทีปนี แสดงเนื้อหามงคล ๓๘ ประการ คือ (๑) การไม่คบคนพาล (๒) การคบแต่บัณฑิต (๓) การบูชาคนที่ควรบูชา (๔) การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม (๕) การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน (๖) การตั้งตน

(๔)

ไว้ชอบ (๗) ความเป็นพหูสูต (๘) ความเป็นผู้มีศิลปะ (๙) วินัยที่ศึกษามาดี (๑๐) วาจาสุภาषิต (๑๑) การบำรุงมารดาบิดา (๑๒) การสงเคราะห์บุตร (๑๓) การสงเคราะห์ภรรยา (๑๔) การงานที่ไม่อากูล (๑๕) การให้ทาน (๑๖) การประพฤติธรรม (๑๗) การสงเคราะห์ญาติ (๑๘) การงานที่ไม่มีโทษ (๑๙) การงดเว้นจากบาป (๒๐) การเว้นจากการดื่มน้ำเมา (๒๑) ความไม่ประมาทในธรรม (๒๒) ความเคารพ (๒๓) ความถ่อมตน (๒๔) ความสันโดษ (๒๕) ความกตัญญู (๒๖) การฟังธรรมตามกาล (๒๗) ความอดทน (๒๘) ความเป็นคนว่าง่าย (๒๙) การพบเห็นสมณะ (๓๐) การสนทนาธรรมตามกาล (๓๑) การเผาผลาญบาป (๓๒) การประพฤติพรหมจรรย์ (๓๓) การเห็นอริยสัจ (๓๔) การทำนิพพานให้แจ้ง (๓๕) จิตของผู้ที่ถูกละโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว (๓๖) จิตไม่เศร้าโศก (๓๗) จิตปราศจากภูลี (๓๘) จิตเกษม

มังคลัตถทีปนี ทางคณะสงฆ์ไทยได้ใช้เป็นหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มาแต่โบราณ แม้ในปัจจุบัน ก็ยังคงใช้หลักสูตรชั้นประโยค ป.ธ.๔-๕ วิชาแปลมคธเป็นไทย มังคลัตถทีปนี ภาค ๒ เล่ม ๒ นี้ ประกอบด้วยเนื้อหา ๙ มงคล กล่าวคือ (๒๒) ความเคารพ (๒๓) ความถ่อมตน (๒๔) ความสันโดษ (๒๕) ความกตัญญู (๒๖) การฟังธรรมตามกาล (๒๗) ความอดทน (๒๘) ความเป็นคนว่าง่าย (๒๙) การพบเห็นสมณะ (๓๐) การสนทนาธรรมตามกาล เนื้อหาแต่ละมงคล มีสำนวนการแปลที่สละสลวย มีการตั้งข้อ ย่อหน้า เนื้อหาที่เข้าใจยาก ก็ทำเชิงอรรถให้เข้าใจง่าย พร้อมทั้งทำเชิงอรรถบอกที่มาอ้างอิงแต่ละมงคลไว้อย่างชัดเจน เพื่ออำนวยความสะดวกให้เป็นคัมภีร์สำหรับศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรและนิสิตสืบไป

ขออนุโมทนาขอบคุณคณาจารย์ ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่กองวิชาการ ตลอดจนท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กล่าวคือ ผู้แปล ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ และคณะบรรณาธิการ ที่ช่วยดำเนินการจัดพิมพ์คัมภีร์มังคลัตถทีปนีนี้จนสำเร็จ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คัมภีร์มังคลัตถทีปนี แปล ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเล่มนี้ จักอำนวยความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา แก่พระภิกษุ สามเณร นิสิต และประชาชนที่ใฝ่การศึกษาสืบไป

(พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

หนังสือเล่มนี้ ได้พัฒนาขึ้นตามโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อสนองพันธกิจด้านบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัย (๒) เพื่อพัฒนาเนื้อหา และสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกระดับให้ครบถ้วนสมบูรณ์ทันสมัย (๓) เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการ ทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนทุกระดับ

มังคัลลตถทีปนี เป็นผลงานวรรณกรรมชั้นเยี่ยม ที่พระสิริมังคลาจารย์รจนาขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๗ มีลักษณะเด่นหลายประการ อาทิ (๑) วางโครงเรื่องดี เดินเรื่องโดยการใช้ถ้อยคำสละสลวย ถือเป็นแบบอย่างสำหรับนักประพันธ์ อำนาจประโยชน์แก่นักเทศน์ ได้เป็นอย่างดี (๒) แนวการอธิบายความเป็นเลิศ คือนำพระบาลี ในมงคลสูตร เป็นบทตั้ง แล้วอธิบายขยายความแห่งพระบาลีนั้นๆ โดยยกข้อความในคัมภีร์ต่างๆ มาประกอบอย่างมากมาย และเหมาะสมกับเรื่องราว (๓) ลำดับคัมภีร์ ดีเยี่ยม เรียงลำดับพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส ตลอดถึงคัมภีร์ไวยากรณ์ต่างๆ (๔) ความสละสลวยด้านภาษา งดงาม สมกับที่ท่านเคยไปศึกษาที่ลังกาทวีป จนมีความรู้แตกฉาน ในภาษาบาลีเป็นอย่างดี อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการศึกษาค้นคว้าคัมภีร์ต่างๆ ที่เก็บรวบรวมไว้ในหอธรรม แล้วพิจารณาเลือกสรรนำเนื้อความจากคัมภีร์เหล่านั้นมาอธิบายเชื่อมโยงกับคาถาใน มงคลสูตรได้อย่างชัดเจนและเป็นระบบ คือ เรียงพระพุทธพจน์ อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์อื่นๆ ตามลำดับกัน สามารถตรวจสอบได้ง่าย ช่วยให้ผู้เฝ้าศึกษาอ่านมังคัลลตถทีปนีแล้ว ได้รับอรรถรสแห่งเนื้อความได้รับความรู้ในหลักธรรมและสนใจอยากอ่านคัมภีร์มังคัลลตถทีปนี อย่างครบถ้วน

สำหรับ มังคัลลตถทีปนี ภาค ๑ เล่ม ๑ นี้ ใช้เป็นหนังสือคู่มือของชั้นประโยค ป.ธ. ๕ วิชาแปลมคธ เป็นไทย มีเนื้อหาภาษาไทย ประกอบด้วย ๒ คาถา จำนวน ๙ มงคล คือ มงคลที่ (๒๒) ความเคารพ (๒๓) ความถ่อมตน (๒๔) ความสันโดษ (๒๕) ความกตัญญู (๒๖) การฟังธรรมตามกาล (๒๗) ความอดทน (๒๘) ความเป็นคนว่าง่าย (๒๙) การพบเห็นสมณะ (๓๐) การสนทนาธรรมตามกาล แต่ละมงคล ย่อมส่งผลให้เทวดาและมนุษย์ ผู้ประพฤติปฏิบัติ ถึงความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน

คณะผู้แปลมังคัลลตถทีปนี หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะยังประโยชน์ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น กับผู้เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ พอสมควร จึงขอขอบคุณท่านที่ได้มีส่วนร่วมทำให้หนังสือ เล่มนี้สำเร็จลงได้ ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย จงดลบันดาลให้ท่านทั้งหลาย ทั้งผู้บริหารของ

(๖)

มหาวิทยาลัยด้วยดี ผู้แปล ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ คณะบรรณาธิการ และท่านผู้ให้การสนับสนุน
ด้านการศึกษาเกี่ยวกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ทั้งหลายจงประสบความเจริญในธรรมที่พระผู้มี
พระภาคตรัสไว้ดีแล้วโดยทั่วกันเทอญ

คณะผู้แปลมั่งคั่งถกทีปนี

มกราคม ๒๕๕๙

นิเวตถา กถาว่าด้วยความประพฤดิอ่อนน้อมถ่อมตน	๒๑
เรื่องพระเจ้าวิฑูฑะฆ่าพวกศากยราช	๒๔
โทษแห่งความถือตัวจัด	๒๕
เรื่องสุนัขจิ้งจอกอยากเป็นเจ้ากรุงพาราณสี	๒๕
ตำนานเรื่องเนื้อตากแห้ง	๒๖
ความถ่อมตนเป็นมงคล	๒๗
กถาว่าด้วยความถ่อมตน จบ	๒๗
สันตฎฐิถา กถาว่าด้วยความสันโดษ	๒๙
สันโดษ ๑๒	๓๓
สันโดษด้วยจีวร ๒๐ ประการ	๓๙
เรื่องพระเถระผู้ทรงผ้าบังสุกุล	๓๙
สันโดษในบิณฑบาต ๑๕ ประการ	๔๒
เรื่องกุฎุมพี	๔๗
เรื่องราชบุตร	๔๗
เรื่องหมี	๕๑
เรื่องภิกษุหนุ่ม	๕๔
เรื่องพระเจ้าติสสะ	๕๕
เรื่องถูลันทาภิกษุณี	๕๕
เรื่องพระอรหันต์ตุ่ม	๕๗
เรื่องพระอรหันต์ย่านไทร	๕๘
เรื่องพระนิกมคามวาสีติสสะเถระ	๖๑
เรื่องกัณฑดาบส	๖๒
เรื่องพระเถระ ๒ พี่น้อง	๖๒
เรื่องภิกษุผู้มักน้อยในปริยัติ	๖๓
เรื่องภิกษุผู้มักน้อยในอริคม	๖๔
เรื่องพญานกแขกเต้า	๖๗
เรื่องพราหมณ์คนหนึ่ง	๖๙
กถาว่าด้วยความสันโดษ จบ	๗๐

กัตถัญญตาทถา กถาว่าด้วยความกัตถัญญ

บุคคล ๒ จำพวก	๗๑
บุพพการี	๗๑
กัตถัญญกตเวที	๗๑
พระอุปัชฌาย์	๗๔
พระอาจารย์	๗๕
เรื่องพระเจ้าปทุม	๗๘
เรื่องตักกบัณฑิต	๘๐
เรื่องชน ๔ คน	๘๑
เรื่องชน ๓ คน	๘๔
เรื่องราธพราหมณ์	๘๖
เรื่องพระอนนทเถระ	๘๗
เรื่องพรานป่า	๘๘
กถาว่าด้วยความกัตถัญญ จบ	๘๙

ธัมมัสสวนกถา กถาว่าด้วยการฟังธรรม

วิตก ๓ ประการ	๙๑
กามมี ๒ ประการ	๙๑
วันธัมมัสสวนะโดยปกติ	๙๓
วันอุโบสถตามปกติ	๙๕
อานิสงส์การฟังธรรม	๙๗
เรื่องภิกษุหนุ่ม	๑๐๐
เรื่องหญิงให้บุตรดีมนม	๑๐๑
เรื่องสัจจนครนถ์	๑๐๒
เรื่องงูเหลือม	๑๐๓
เรื่องแม่ไก่	๑๐๔
กถาว่าด้วยการฟังธรรมตามกาล จบ	๑๐๗
พรรณนาความแห่งพระคาถาที่ ๗ จบ	๑๐๘

(๑๐)

อัฐมคาถายัตถวณณา พรรณนาความพระคาถาที่ ๘	๑๐๙
ขันติกถา กล่าวด้วยความไม่อดทน	๑๑๑
เรื่องขันติวาที่ตาบส	๑๑๑
เรื่องพระปุณณเถระ	๑๑๓
เรื่องพระโถมสนาคเถระ	๑๑๘
เรื่องพระปรธานียเถระ	๑๑๙
เรื่องพระเถระผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร	๑๑๙
เรื่องพระที่ฆมาณกถียเถระ๑๒๐	
เรื่องพระปรธานียเถระ(อีกองค์หนึ่ง)	๑๒๑
เรื่องนางเวเทหิกา	๑๒๕
กล่าวด้วยความอดทน จบ	๑๒๗
โสวจัสตักกถา กล่าวด้วยความเป็นคนว่าง่าย	๑๒๙
คนว่าง่าย ๒ จำพวก	๑๓๒
เรื่องพระราธเถระ	๑๓๓
เรื่องพ่อค้า	๑๓๔
กล่าวด้วยความเป็นคนว่าง่าย จบ	๑๓๖
สมณฑัสสนกถา กล่าวด้วยการเห็นสมณะ	๑๓๗
การเห็น ๒ ประการ	๑๓๙
เรื่องนกฮูก	๑๔๔
เรื่องนันทยกษ	๑๔๕
เรื่องพราหมณ์ชาวเมืองปาฏลีบุตร	๑๔๖
กล่าวด้วยการพบเห็นสมณะ จบ	๑๔๗
ธัมมสากัจฉา กล่าวด้วยการสนทนาธรรม	๑๔๙
กล่าวด้วยการสนทนาธรรม(ตามกาล) จบ	๑๕๑
สรูปเนื้อความแห่งพระคาถาที่ ๘	๑๕๑
พรรณนาความแห่งพระคาถาที่ ๘ จบ	๑๕๑

ภาคผนวก

๑. หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวงที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน	๑๕๓
๒. เคล็ดลับการสอบผ่าน	๑๕๔
คณะบรรณาธิการมังคลัตถที่ปนี ภาค ๑-๒	๑๕๖
ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบมังคลัตถที่ปนี ภาค ๑-๒	๑๕๖
คณะผู้แปลมังคลัตถที่ปนี ภาค ๑	๑๕๗
คณะผู้แปลมังคลัตถที่ปนี ภาค ๒	๑๕๘

สัตตมคากายัตถ์วณณา
(พรรณนาความแห่งพระคากาที่ ๗)

[๒๖๑] พึงทราบวินิจฉัยในพระคากาที่ ๗ ต่อไป :-

ความเป็นผู้หนัก ชื่อว่า**คารโว** ฯ ความประพตติถ่อมตน ชื่อว่า**นิวาโต** ฯ ความสันโดษ ชื่อว่า**สนตุฎฐิ** ฯ ความรู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว ชื่อว่า**กตญญตา** ฯ การพึงธรรมในสมัย ชื่อว่า **กาเลนธมมสสวณั** ฯ

คำว่า **เอต** ความว่า เทวดา ท่านจงถือว่า

๑. ความเคารพ
๒. ความประพตติถ่อมตน
๓. ความสันโดษ
๔. การกตัญญู
๕. การพึงธรรม(ตามกาล)

กรรม ๕ อย่างมีความเคารพเป็นต้นนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด ฯ ความโดยสังเขป^๑ในพระคากานี้ มีเท่านี้ ฯ ส่วนความพิสดารในพระคากานี้ ดังต่อไปนี้ ฯ

---

^๑ ชุ.ช.อ. (บาลี) -/-/๑๒๕.

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้กระด้าง เย่อหยิ่ง ฯลฯ ไม่บูชาผู้ที่ควรบูชา นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีตระกูลต่ำ* ๗

มาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาผู้ที่ควรบูชา ๗ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาจะเป็นผู้เกิดในตระกูลสูง ๗

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ฯลฯ ย่อมบูชาผู้ที่ควรบูชา นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีตระกูลสูง”^๑ ๗

พระบาลีจูกัมมวิภังคสูตร มาในจตุตถวรรค อุปริปัณณาสก์ ๗

[๒๖๓] นัยอันมาในอรรถกถาแห่งจูกัมมวิภังคสูตรนั้นว่า คำว่า **อภิวัตตพพิ** ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระอริยสาวกผู้ที่ควรกราบไหว้ ๗ แม้ในบุคคลผู้ที่ควรลูกรับเป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน ๗ คำว่า **สมตเตน** ได้แก่ ให้บริบูรณ์ ๗ คำว่า **สมาทินเนน** ได้แก่ ถือเอา คือลูบลำ ๗ คำว่า **ยทิทำ** ได้แก่ กรรมคือความเป็นคนกระด้าง ถือตัวจัดนี้ใด ปฏิปทานี้^๒ ๗

ฎีกาแห่งจูกัมมวิภังคสูตรนั้นว่า คำว่า **สมตเตน** ได้ อาจ คือสามารถ ๗ อธิบายว่า เพราะกรรมอันตนทำ คือสั่งสม โดยอาการที่กรรมนั้นสามารถให้ผล ๗ ก็กรรมเช่นนั้น ชื่อว่าไม่บกพร่องโดยกิจของตน เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า ทำให้บริบูรณ์ ๗ การถือเอา คือการลูบลำ ด้วยค้นหาและทิวฐิ ชื่อว่าสมาทาน ในคำนี้ว่า **สมาทินเนน** ดังนั้น ท่านจึงกล่าวคำว่า **ถือเอา คือลูบลำ** ๗ ที่ชื่อว่าปฏิบัติ เพราะเป็นเครื่องดำเนินไปสู่สุคติ หรือทุกติ ได้แก่กรรม^๓ ๗

[๒๖๔] อีกอย่างหนึ่ง คารวะชื่อว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุบรรลุลความไม่เสื่อม (จากคุณมีสมณะ และวิปัสสนาเป็นต้น) ๗

เพราะเหตุนี้ ทเวตวาค์หนึ่งกล่าวในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ ๗

^๑ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๕/๓๕๔.

^๒ ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๒๙๕/๒๔๗.

^๓ ม.อ.ฎีกา (บาลี) ๓/๒๙๐/๔๔๓-๔๔๔.

ธรรม ๗ ประการอะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นผู้มีความเคารพในพระศาสดา
๒. ความเป็นผู้มีความเคารพในพระธรรม
๓. ความเป็นผู้มีความเคารพในพระสงฆ์
๔. ความเป็นผู้มีความเคารพในสิกขา
๕. ความเป็นผู้มีความเคารพในสมาธิ
๖. ความเป็นผู้มีความเคารพในความไม่ประมาท
๗. ความเป็นผู้มีความเคารพในปฏิสันถาร ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม ๗ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ ฯ เทวดานั้น ครั้นกล่าวดังนี้แล้วหายไป ณ ที่นั้นแล ฯ

ในวันรุ่งขึ้น แม้พระศาสดาทรงบอกคำที่เทวดาองค์นั้นกล่าวแก่ภิกษุ ตรีส ๒ พระคาถานี้ ในอปัมาทสูตร ในจตุตถวรรค ปฐมปัณณาสก์ ในสัตตกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า

**“ภิกษุมีความเคารพในพระศาสดา มีความเคารพในพระธรรม
มีความเคารพแรงกล้าในพระสงฆ์ มีความเคารพในสมาธิ
มีความเพียร มีความเคารพอย่างแรงกล้าในสิกขา มีความเคารพ
ในความไม่ประมาท มีความเคารพในปฏิสันถาร
เป็นผู้ไม่ควรเสื่อม ดำรงอยู่ใกล้นิพพานทีเดียว”^๑ ฯ**

[๒๖๕] อรรถกถาแห่งอปริหานสูตร ในจตุตถวรรค ปฐมปัณณาสก์ ในฉกนิบาต อังคุตตรนิกาย ว่า บรรดาการวาททั้ง ๗ นั้น คำว่า **สตถุการวาท** ได้แก่ ความเป็นผู้มีความเคารพในพระศาสดา ฯ คำว่า **ธมมการวาท** ได้แก่ ความเป็นผู้มีความเคารพในโลกุตระธรรม ๘ ประการ ฯ คำว่า **สงฆการวาท** ได้แก่ ความเป็นผู้มีความเคารพในพระสงฆ์ ฯ คำว่า **สิกขาการวาท** ได้แก่ ความเป็นผู้มีความเคารพในสิกขา ๓ ฯ คำว่า **อปุมาทการวาท** ได้แก่ ความเป็นผู้มีความเคารพในความไม่ประมาท ฯ คำว่า **ปฏิสนฺถการวาท** ได้แก่ ความเป็นผู้มีความเคารพในปฏิสันถาร ๒ อย่าง ด้วยอำนาจธรรมและอามิส ฯ ในพระคาถาบัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้ ฯ ภิกษุชื่อว่า**มีความเคารพในพระศาสดา** เพราะมีพระศาสดาเป็นที่เคารพ ฯ ภิกษุชื่อว่า**มีความเคารพในพระธรรม** เพราะมีพระธรรมเป็นที่เคารพ ฯ คำว่า **ติพพการโว** ได้แก่ ความเคารพอันหนักแน่น ฯ ภิกษุชื่อว่า**มีความเคารพในปฏิสันถาร** เพราะมีความเคารพในปฏิสันถาร^๒ ฯ

^๑ อัง.สตตค. (ไทย) ๒๓/๓๒/๕๐-๕๑.

^๒ อัง.ฉก.อ. (ไทย) ๓/๓๒-๓๓/๑๖๖.